

Олег Ропицький

студент гр. ФПФм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ, СКЛАД ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

В умовах розвитку демократичного суспільства та поглиблення процесів децентралізації особливого значення набуває фінансова спроможність органів місцевого самоврядування (ОМС), яка визначається наявністю достатнього обсягу фінансових ресурсів для виконання покладених на них функцій і повноважень. Фінансові ресурси ОМС є матеріальною основою забезпечення життєдіяльності територіальних громад, реалізації соціально-економічної політики на місцевому рівні та задоволення суспільних потреб населення [6].

Економічний зміст фінансових ресурсів ОМС полягає у сукупності грошових коштів та інших фінансових активів, які перебувають у їх розпорядженні і використовуються для виконання власних та делегованих державою повноважень, фінансування місцевого розвитку, утримання комунальної інфраструктури, надання публічних послуг і забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад.

У вітчизняній фінансовій науці питання економічної сутності фінансових ресурсів ОМС є предметом активної наукової дискусії. Різні науковці по-різному трактують зміст цієї категорії, її склад, функціональне призначення та роль у забезпеченні розвитку територіальних громад [7]. Основні наукові підходи зосереджені навколо визначення джерел формування фінансових ресурсів, ступеня їх самостійності, а також співвідношення бюджетних і позабюджетних складових у системі місцевих фінансів. Так, В. Кравченко розглядає фінансові ресурси ОМС як «систему грошових фондів, що формуються і використовуються місцевими органами влади для забезпечення виконання покладених на них функцій та завдань» [9]. Автор акцентує увагу на тому, що «фінансові ресурси територіальних громад є матеріальною основою місцевого самоврядування та визначають рівень фінансової автономії громад» [9]. У межах цього підходу ключовий акцент робиться на бюджетній складовій фінансових ресурсів, насамперед на доходах місцевих бюджетів.

Натомість О. Кириленко трактує фінансові ресурси ОМС як «сукупність усіх фінансових можливостей територіальної громади, що можуть бути використані для забезпечення місцевого розвитку» [8]. При цьому автор наголошує, що «фінансові ресурси не обмежуються лише коштами місцевих бюджетів, а включають також фінансові ресурси комунальних підприємств, доходи від комунальної власності, інвестиційні ресурси, запозичення та інші залучені кошти» [6]. Такий підхід значно розширює зміст поняття «фінансові ресурси» та відображає сучасну концепцію багатоканального фінансового забезпечення місцевого самоврядування.

Важливий внесок у розвиток теорії місцевих фінансів зробила І. Луніна, яка розглядає фінансові ресурси ОМС крізь призму фінансової децентралізації. Вона підкреслює, що «головною ознакою ефективної системи місцевих фінансів є достатність власних фінансових ресурсів для реалізації повноважень органів місцевого самоврядування» [10] та акцентує увагу на необхідності збалансування доходної бази місцевих бюджетів і зменшення залежності громад від міжбюджетних трансфертів. В. Опарін під фінансовими ресурсами розуміє «фонди грошових коштів, які формуються у процесі розподілу та перерозподілу ВВП і використовуються для забезпечення діяльності суб'єктів публічної влади» [11]. У контексті місцевого самоврядування вчений наголошує на економічній природі фінансових ресурсів як результату фінансових відносин між державою, місцевою владою, суб'єктами господарювання та населенням.

На думку В. Опаріна, В. Федосова та П. Юхименка, «фінансові ресурси органів місцевого самоврядування слід розглядати як складову системи публічних фінансів держави» [11]. Учені підкреслюють, що місцеві фінанси виконують важливу соціальну функцію, оскільки через них забезпечується фінансування суспільних благ і послуг на місцевому рівні. Водночас, звертає увагу на необхідність підвищення ефективності використання фінансових ресурсів та вдосконалення механізмів фінансового контролю. Окремі вітчизняні науковці дотримуються інституційного підходу до визначення сутності фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Зокрема, Т. Боголіб вважає, що «фінансові ресурси слід розглядати не лише як сукупність грошових фондів, а і як інструмент реалізації місцевої фінансової політики, який забезпечує економічний розвиток територій, фінансову стабільність громад та підвищення рівня добробуту населення» [1].

На рис. 1 представлено джерела формування і напрями використання фінансових ресурсів ОМС. Основною фінансових ресурсів ОМС є доходи місцевих бюджетів. Саме через систему місцевих бюджетів забезпечується фінансування більшості функцій і повноважень місцевої влади. Доходи місцевих бюджетів включають: «податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та офіційні трансферти» [2]. Їх значення полягає у створенні фінансової основи діяльності територіальних громад, фінансуванні соціальної сфери, ЖКГ, благоустрою, освіти, охорони здоров'я та інших напрямів місцевого розвитку. В умовах бюджетної децентралізації роль доходів місцевих бюджетів значно посилилася, оскільки громади отримали більше фінансових повноважень і джерел доходів.

Важливою складовою фінансових ресурсів ОМС є кошти комунальних підприємств. Комунальні підприємства забезпечують «надання житлово-комунальних, транспортних, енергетичних, побутових та інших послуг населенню, а також формують частину доходів місцевих бюджетів через сплату податків, перерахування частини прибутку та орендних платежів» [5]. Ефективне функціонування комунального сектору дає можливість громадам формувати додаткові фінансові ресурси, зменшувати навантаження на місцеві бюджети та забезпечувати самофінансування окремих напрямів діяльності. У сучасних умовах

комунальні підприємства дедалі частіше розглядаються як інструмент економічного розвитку територіальних громад.

Рис. 1. Джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування

Джерело: складено за даними [12]

Суттєве значення мають доходи від управління комунальним майном. ОМС «володіють значними обсягами комунальної власності, до якої належать земельні ресурси, нерухомість, об'єкти інфраструктури, природні ресурси та майнові комплекси. Надходження від оренди комунального майна, приватизації, концесій, земельних аукціонів і плати за користування майном формують додаткові джерела фінансових ресурсів громади» [14]. Раціональне управління комунальною власністю сприяє підвищенню фінансової спроможності ОМС та забезпечує залучення інвестицій у розвиток територій.

Важливою складовою фінансових ресурсів є кошти місцевих цільових фондів. Такі фонди створюються для фінансування окремих програм і заходів місцевого значення, зокрема у сферах екології, благоустрою, розвитку інфраструктури, охорони навколишнього середовища та соціального захисту населення. Цільові фонди дозволяють концентрувати фінансові ресурси на пріоритетних напрямках розвитку громади та забезпечують адресне використання коштів.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають місцеві запозичення як інструмент залучення додаткових фінансових ресурсів. Місцеві запозичення можуть здійснюватися у «формі випуску місцевих облігацій, отримання кредитів від фінансових установ або міжнародних організацій. Вони використовуються переважно для фінансування інвестиційних проектів, розвитку інфраструктури,

модернізації комунального господарства та реалізації програм місцевого розвитку» [13]. Водночас використання місцевих запозичень потребує ефективного управління борговими ризиками та забезпечення фінансової стійкості громад.

Значну роль у фінансовому забезпеченні ОМС відіграють грантові ресурси. Гранти надаються міжнародними організаціями, фондами, урядами іноземних держав та іншими донорами на безповоротній основі для реалізації проєктів місцевого розвитку. «Грантове фінансування активно використовується для відновлення інфраструктури, розвитку енергоефективності, цифровізації, підтримки соціальної сфери та розвитку громадянського суспільства» [3]. Особливо актуальним це джерело стало в умовах війни та післявоєнного відновлення України. Тісно пов'язаною з грантовими ресурсами є міжнародна технічна допомога, яка включає фінансову, консультативну, експертну та матеріально-технічну підтримку територіальних громад. Міжнародна технічна допомога сприяє впровадженню сучасних управлінських практик, реалізації інноваційних проєктів, розвитку місцевого самоврядування та інтеграції України до європейського простору.

Важливим елементом фінансових ресурсів є інвестиційні ресурси, які формуються за рахунок внутрішніх та зовнішніх інвестицій у розвиток територій. Інвестиції забезпечують модернізацію інфраструктури, створення нових робочих місць, розвиток підприємництва та підвищення економічної активності громад. ОМС зацікавлені у формуванні сприятливого інвестиційного клімату, оскільки це дозволяє збільшити фінансовий потенціал території та зміцнити дохідну базу місцевих бюджетів.

Окрему роль у системі фінансових ресурсів ОМС відіграють ресурси, залучені через механізми ППП. Публічно-приватне партнерство передбачає співпрацю ОМС з приватним сектором для реалізації суспільно важливих проєктів. Такі проєкти «дозволяють залучати приватний капітал до фінансування інфраструктурних об'єктів, транспортної системи, енергетики, ЖКГ, медицини та освіти» [14]. Перевагою ППП є можливість зменшення бюджетного навантаження та прискорення реалізації інвестиційних проєктів.

Відтак, фінансові ресурси ОМС включають широкий спектр фінансового забезпечення функціонування і розвитку територіальної громади, що характеризуються як внутрішніми, так і зовнішніми джерелами формування. Необхідність формування достатнього обсягу фінансових ресурсів ОМС зумовлена потребою забезпечення фінансової самостійності територіальних громад та створення умов для їх ефективного функціонування.

Список використаних джерел:

1. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад. *Економічний вісник університету*. Збірник наукових праць учених та аспірантів. 2012. Вип. 19/1. С. 288–293. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Evu/2012_19_1/Bogolib.pdf

2. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
3. Горин В. П., Лободіна З. М., Чайківський Н. О. Гранти як джерело фінансування та інструмент фінансової безпеки галузі охорони здоров'я. *Бізнес Інформ*. 2025. №1. С. 256-266.
4. Горин В. П., Булавинець В. М. Теоретичні засади бюджетних трансфертів як інструмента фінансового регулювання суспільного добробуту. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 5/1. С. 11-17. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/ebd10f7d-97b1-4c82-b7d9-9faa6b364d55>.
5. Забаштанський М. М., Сидор І. П. Державно-приватне партнерство у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 6. С. 18-23.
6. Квасниця О. Імперативи реалізації фінансової політики органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 4. С. 43-55.
7. Квасниця О. В., Білобран Г. Ю., Стасюк М. В. Формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи*. Матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23-24 груд. 2016 р.). Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2016. С. 168-169. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/72342a14-1d6a-4db3-b417-ab956bd5eb5d/content>
8. Кириленко О. Сучасні реалії функціонування фінансової системи України. *Світ фінансів*. 2023. Вип. 4 (77). С. 142-143.
9. Кравченко В. Місцеві фінанси України: навч. посіб. Київ: Т-во «Знання», КОО, 1999. 487 с.
10. Луніна І. О. Потенціал публічних фінансів для забезпечення видатків воєнного періоду та поствоєнного відновлення України. *Фінанси України*. 2022. № 8. С. 7–26.
11. Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І. Публічні фінанси: генеза, теоретичні колізії та практична концептуалізація. *Фінанси України*. 2017. № 2. С. 110-129.
12. Сидор І. П., Білик В. Т. Теоретичний концепт дослідження сутності та змісту категорії «фінанси». *Ефективна економіка*. 2024. № 12. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/5374/5426>
13. Сидор І. П. Новітні моделі управління публічними фінансами через призму поведінкових трансформацій. *Модерні фінанси: глобальні виклики і національна безпека*. Монографія / за ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Економічна думка, 2025. Том 1. С. 206-226.
14. Сидор І. П. Позикові фінанси через призму поведінкового підходу у публічних фінансах. *Світ фінансів*. 2025. Випуск 3. С. 40-61. DOI: 10.35774/SF2025.03.040